

ANALIZA NEZAVISNOSTI SUDIJA MEĐUNARODNOG SUDA PRAVDE

Sažetak

Autor analizira položaj sudija Međunarodnog suda pravde. Na početku ukazuje na važnost nezavisnosti za zaštitu prava subjekata u postupku, a zatim prelazi na formalno-pravne garancije nezavisnosti sudija ovog suda. Iznosi se tumačenje normi koje se odnose na nezavisnost sudstva, a naročito se ističe nemogućnost ravnomerne zastupljenosti sudija iz različitih država s obzirom na to da stalne članice Saveta bezbednosti uvek imaju sudiju ovog suda. Primećeno je da neke važne države članice Ujedinjenih nacija nikada u istoriji nisu imale sudiju ovog suda. Izneto je i više primera iz prakse Suda koji se tiču neposredno ili posredno nezavisnosti sudija. Istaknuto je da je potrebno promeniti proceduru izbora sudija kako bi se umanjio politički uticaj, pre svih Saveta bezbednosti, prilikom izbora koji ima efekta i kasnije tokom rada sudija. Ukazano je na statistiku koja se odnosi na glasanje sudija s obzirom na državljanstvo ili imajući u vidu članstvo država u nekim važnim međunarodnim organizacijama. Naročita pažnja posvećena je mehanizmima koji obezbeđuju nezavisnost u smislu kontrole i preispitivanja njihove nezavisnosti. Na kraju su dati konkretni predlozi kojima bi se unapredila nezavisnost sudija Međunarodnog suda pravde.

Ključne reči: nezavisnost sudija, Međunarodni sud pravde, garancije nezavisnosti.

* Redovni profesor, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, Srbija.

E-mail: bojan@ius.bg.ac.rs

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-8747-6715>

ANALYSIS OF THE INDEPENDENCE OF JUDGES OF THE INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE

Summary

The author analyzes the position of judges of the International Court of Justice. At the beginning, he points out the importance of independence for the protection of the rights of subjects in the proceedings, and then moves on to formal legal guarantees of the independence of the judges of this court. The interpretation of the norms related to the independence of the judiciary is presented, and in particular the impossibility of equal representation of judges from different countries is highlighted, given that the permanent members of the Security Council always have a judge of this court. It has been noted that some important member states of the United Nations have never had a judge of this court in their history. Several examples from the Court's practice were presented that directly or indirectly concern the independence of judges. It was pointed out that it is necessary to change the procedure for the selection of judges in order to reduce the political influence, first of all of the Security Council, during the election, which has an effect later on during the work of the judges. The statistics related to the voting of judges with regard to citizenship or taking into account the membership of countries in some important international organizations were pointed out. Special attention is paid to mechanisms that ensure independence in terms of control and review of their independence. At the end, concrete proposals were made to improve the independence of the judges of the International Court of Justice.

Keywords: independence of judges, International Court of Justice, guarantees of independence.

1. Uvodna razmatranja

Nezavisno i nepristrasno sudstvo je duboko ukorenjeno u modernim demokratskim društvima. Ovo pravilo garantovano je po pravilu najvišim pravnim propisima država. Smisao zaštite prava učesnika u postupku može biti ostvaren jedino ako se nalaze pred objektivnim i nepristrasnim forumom koji će omogućiti isticanje predstavki i odgovore na njih. Vladavina prava kao vrhovno načelo prava uopšte

može biti ostvarena jedino uz učešće nezavisnog i nepristrasnog sudstva. U unutrašnjem pravu postoje jasni mehanizmi kontrole kako bi se ovo načelo ostvarilo na adekvatan način. U međunarodnom pravu situacija je specifična. Ona proizlazi iz same prirode međunarodnog prava i nepostojanja institucionalnih mehanizama za garanciju nezavisnosti sudstva kao što to postoji u unutrašnjima pravnim porecima. Dakle cilj je isti, to je nezavisnost sudstva, ali polazne osnove i put do toga nije isti za unutrašnje i međunarodno pravo.

Na međunarodnom planu se već dugo radi na promociji nezavisnosti sudstva. Tako je Generalna skupština Ujedinjenih nacija predvidela: „Vladavina prava i sprovođenje pravde ima centralno mesto u promociji i zaštiti ljudskih prava“ (Human rights in the administration of justice, res. 50/181, 1995, res. 48/137, 1993). Da bi se ostvarila vladavina prava, potrebno je obezbediti nezavisnost samom sudstvu. „Bez obzira na pravni sistem, sudije, pravnici i tužioci moraju biti slobodni da vrše svoju dužnost bez političkog uticaja i moraju biti zaštićeni, prema samom pravu i praksi, od napada, uznemiravanja ili progona dok obavljaju svoje profesionalne aktivnosti u odbrani ljudskih prava“ (Zeitune, 2004, p. 2). Njihova zaštita mora biti obezbeđena na odgovarajući način jer su oni primarno zaštićeni kao svi drugi građani, a zatim moraju imati specijalne garancije koje im obezbeđuju takav tretman.

U međunarodnom pravu nezavisnost sudstva predviđena je ugovorima koji su na snazi i globalno su prihvaćeni. Tako Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima predviđa: „Sva lica moraju biti jednaka pred sudovima i tribunalima [...] svima se mora obezbediti pošteno i javno saslušanje od stručnih, nepristrasnih i nezavisnih sudova osnovanih prema pravu“ (čl. 14, st. 1). Istu nezavisnost predviđa Američka konvencija o ljudskim pravima (čl. 8, st. 1), kao i Afrička povelja o ljudskim pravima (čl. 7, st. 1). Može se reći da je pravo na pristup nepristrasnom i nezavisnom sudstvu postalo deo opšteg običajnog prava i neophodni standard u zaštiti prava uopšte, kako javnih prava država, tako i privatnih prava pojedinaca (vid. Zeitune, 2004, p. 7). Ujedinjene nacije podstiču nezavisnost sudstva uopšte pa je tako predviđeno: „Nezavisnost sudstva treba da bude garantovana od strane država i da bude uneta u ustav svake države. Dužnost je da sve vlade i institucije poštuju i promovišu nezavisnost sudstva“ (United Nations Basic Principles on the Independence of the Judiciary, 1985).¹ Ovaj rad analizira nezavisnost sudija Međunarodnog suda pravde uzimajući u obzir formalne momente kojima je ona garantovana, ali i samu praksu Suda u kojoj se takva nezavisnost potvrđuje. Rad ne zalazi u pitanja koja se odnose na doprinos Međunarodnog suda pravde u razvoju međunarodnog prava koji je nesumnjivo veliki i dragocen.

¹ Usvojeni na Sedmom kongresu Ujedinjenih nacija o prevenciji kriminala i tretmanu prestupnika održanom u Milanu od 26. avgusta do 6. septembra 1985. godine i podržani rezolucijama Generalne skupštine 40/32 od 29. novembra 1985. i 40/146 od 13. decembra 1985. godine.

2. Nezavisnost sudija Međunarodnog suda pravde

S obzirom na to koliko je međunarodno javno pravo specifičan pravni sistem i da se pred Međunarodnim sudom pravde pojavljuju države kao strane u postupku, otpočetak je bio veliki izazov obezbediti nezavisnost suda i samih sudija. Pored ovoga, kada su u pitanju sporovi između država, u igri su veliki politički interesi koji nikako ne smeju biti usmereni prema sudijama koje postupaju u njima. Utoliko je izazov njihove zaštite još veći. S druge strane, Međunarodni sud pravde ima ulogu vrhovnog svetskog suda koji ima veliki uticaj na razvoj i primenu pravila međunarodnog prava. Zbog toga je obezbeđenje nepristrasnosti ovog suda i sudija imperativ, ali i zadatak koji nije lako ostvariti.² Ova institucija je dugotrajno gradila svoj status, a izložena je permanentnim pritiscima koji su često prikriveni i nevidljivi, ali ipak prisutni (Shetreet & Forsyth, 2012).

Od sudija Međunarodnog suda pravde zahteva se da budu nepristrasni, to jest objektivni. To znači da oni ne bi trebalo da imaju neki svoj lični interes u vezi sa postupkom (Hernández, 2012, pp. 183-207). Taj interes može biti direktan ili indirektan. Da bi sudija bio objektivn, zahteva se odsustvo i jednog i drugog interesa. Nezavisnost se s druge strane ogleda u tome da na sudiju ne sme da vrši uticaj nijedna država ili međunarodna organizacija tokom postupka i odlučivanja.

Formalno-pravno nepristrasnost i nezavisnost sudija Međunarodnog suda pravde garantovana je slovom Statuta. Tako je predviđeno da: „Nijedan član Suda ne može vršiti nikakve političke ili administrativne funkcije, niti se prihvatiti ma kakvog drugog zanimanja profesionalne prirode“ (čl. 16). Ukoliko se dogodi da postoji sumnja u ovakvu ulogu nekog sudije, o tome odlučuju sve sudije ovog suda. Ovo se pre svega odnosi na delovanje sudija dok im teče mandat, jer se prilikom uslova za izbor obavezno vodi računa da kandidati ispunjavaju uslove predviđene propisima na snazi. Pored navedenog, sudija ne može raditi ni kao poverenik, pravni savetnik ili advokat ni u jednom predmetu koji se pojavljuje pred sudom jer je to nespojivo sa sudijskom funkcijom. Da bi se predvidela potpuna objektivnost, sudiji je zabranjeno da učestvuje u donošenju odluke u bilo kom predmetu u kome je ranije imao učešće u bilo kom svojstvu i na bilo kom nivou, nacionalnom ili međunarodnom (čl. 17). Prilikom obezbeđenja stalnosti sudijske funkcije, predviđa se da sudija Međunarodnog suda pravde ne može biti otpušten sa posla sem ukoliko jednoglasno o tome odluče sve ostale sudije Međunarodnog suda pravde. Ukoliko se to dogodi, o tome biva obavešten generalni sekretar Ujedinjenih nacija (čl. 18).

² O ovom važnom pitanju se može više videti u značajnom broju izvora, neki od njih su: Elias & Jennings, 1974, p. 19; Posner & Figueiredo, 2005, p. 599; Weiss, 1987, p. 123; Rovine, 1976, p. 313; Terry, 1975, p. 59; Suh, 1969, p. 224; Ginsburg, 2005, p. 631; Katz Cogan, 2008, p. 411; Hensley, 1968, p. 568; Samore, 1956, p. 193, Upor. Smith, 2005, p. 197.

Da bi se sprečio uticaj na sudiju preko materijalnih sredstava, postoji garancija da sudiji do isteka mandata ne može biti umanjena zarada. Zaradu i druge nadoknade sudijama svojom odlukom određuje Generalna skupština Ujedinjenih nacija, što je logično i dobro rešenje. Pored odredaba na koje je ovde ukazano i koje se direktno odnose na nezavisnost sudija, ona je garantovana i kroz uslove za izbor gde se ukazuje da je neophodno da se radi o licima od najvećeg moralnog integriteta, koja ispunjavaju uslove za najviše sudijske funkcije u svojim državama i imaju visoke moralne osobine (čl. 2). Pravilima Suda predviđeno je da se prilikom stupanja na funkciju sudije Međunarodnog suda pravde polaže zakletva sledeće sadržine: „Svečano izjavljujem da ću obavljati svoje dužnosti i vršiti svoja ovlašćenja kao sudije časno, verno, nepristrasno i savesno“ (čl. 4). Trebalo bi da ova forma formalno obaveže sudiju na nezavisnost i takva slična rešenja postoje i u unutrašnjim sudovima država članica Ujedinjenih nacija, kao i kod drugih međunarodnih sudova.

Kao formalna garancija nezavisnosti sudija Međunarodnog suda pravde javlja se postojanje privilegija i imuniteta. Oni su nazvani u Statutu ovog suda diplomatskim privilegijama i imunitetima (čl. 19), ali se zapravo radi o analogiji. Sudije se nikako ne mogu smatrati diplomatama, već svojevrsnim visokim službenicima međunarodne organizacije. Njihov status u pogledu privilegija i imuniteta je u stvari analogan diplomatskom. Ipak, on je širi *ratione loci*. Naime, dok su diplomatske privilegije i imuniteti garantovani u bilateralnoj diplomatiji, sudije Međunarodnog suda pravde imaju privilegije i imunitete koje mogu da ističu prema svim državama koje su članice Statuta Međunarodnog suda pravde ili učesnice u postupku pred Sudom. Na ovaj način svakako se doprinosi njihovoj nezavisnosti jer se tumačenje obima privilegija i imuniteta povezuje sa obavljanjem službene aktivnosti koju vrše.

Da bi se umanjio uticaj pojedinačnih država, formalno je zabranjeno da budu birane dve sudije ili više sudija iz iste države, a postoji i ključ po regionima i pravnim civilizacijama po kome se biraju sudije Međunarodnog suda pravde (čl. 9). Upravo je prema kvotama broja mesta po regionima i pravnim civilizacijama predviđeno sledeće: Afrika ima tri sudije, Latinska Amerika dve, Azija tri – po pravilu Kina i Japan imaju sudiju, pa ostaje samo jedno mesto na sve preostale države – Zapadna Evropa i druge države koje uključuju Kanadu, SAD, Australiju i Novi Zeland pet sudija od kojih su tri sudije uvek iz Francuske, Velike Britanije i SAD pa ostaju dva mesta na veći broj država, Istočna Evropa, uključujući Rusiju, ima dva mesta, Rusija uvek ima mesto pa je veliki broj država predviđen za jedno preostalo mesto. Problem je što u praksi, iako to nije predviđeno nijednim pravnim aktom, stalne članice Saveta bezbednosti uvek imaju u okviru Suda po jednog sudiju. Ovakva praksa strogo formalno nije u skladu sa pravilom Statuta kojim je predviđeno da se za sudije biraju lica nezavisno od državljanstva koje poseduju (čl. 2). Time se i

u ovom organu obezbeđuje stalno prisustvo stalnih članica. To svakako umanjuje mogućnost ravnopravnog i ravnomernog predstavljanja svih država članica, ako se ima u vidu da ima blizu dve stotine članova Statuta Međunarodnog suda pravde. Ovom činjenicom velikom broju država je onemogućeno učešće u radu Suda jer je trećina sudija uvek rezervisana, a uglavnom se pojavljuju i sudije već pomenutih država. Neke države koje imaju pristojan uticaj u međunarodnim odnosima nikada nisu imale sudiju Međunarodnog suda pravde, čak iako se uzme u obzir i Stalni međunarodni sud pravde koji je prethodnik navedenog. Tako Austrija, Finska, Bugarska i Turska nikada nisu imale sudiju ovih sudova (Posner & Figueiredo, 2004, p. 6), a reč je o nesumnjivo važnim državama članicama Ujedinjenih nacija. Ovaj podatak nije direktno u vezi sa pitanjem nezavisnosti, ali se može dovesti u vezu u smislu uticaja koji na rad Suda vrše sudije koji su državljani stalnih članica Saveta bezbednosti. Njihov uticaj prilikom glasanja u svakom pojedinačnom predmetu ima specifičnu težinu s obzirom na to da su stalno članovi ovog suda, ali i da iza sebe imaju političku snagu stalne članice Saveta bezbednosti. To može da utiče i verovatno utiče na opredeljenje prilikom glasanja od strane drugih sudija koje učestvuju u odlučivanju u konkretnom predmetu.

Ako se uzme u obzir činjenica da su sudije nezavisne od rada svih država, pa i država svoga državljanstva, onda se mora postaviti pitanje zbog čega uvek mora biti po jedan sudija iz svake stalne članice Saveta bezbednosti? Verovatno je deo odgovora na ovo pitanje naveden u prethodnom pasusu.

Drugi deo problema odnosi se na proceduru izbora sudija Međunarodnog suda pravde. Tu se opet javlja Savet bezbednosti kao politički organ koji vrši izbor lica za sudije ovog suda. Naročitu pažnju treba obratiti na mogućnost reizbora sudija. U prvom mandatu sudija je morao i te kako da vodi računa da svojim postupcima ne proizvede nezadovoljstvo neke članice Saveta bezbednosti kako bi imao više šanse da bude reizabran. Ova direktna nelogičnost i potencijalni uticaj na rad sudije ublaženi su činjenicom da se prilikom glasanja, iako je očigledno meritorno odlučivanje pri izboru lica za sudiju, ne pravi razlika između stalnih i nestalnih sudija, to jest ovde ne postoji pravo veta. Ipak to ne utiče puno na to da se suvereni interesi stalnih članica i te kako uvažavaju prilikom izbora sudija Međunarodnog suda pravde. Pored činjenice da stalne članice Saveta bezbednosti uvek imaju po jednog sudiju, po pravilu i države kao što su Japan i Nemačka imaju sudiju ovog suda jer su među najvećim finansijerima organizacije Ujedinjenih nacija. Na ovaj način gotovo polovina mesta u okviru Suda je praktično uvek rezervisana. Ostalih gotovo 190 država konkurišu za preostalih osam mesta, pritom su ograničeni i geografskim ključem, a potrebno je i da uspešno lobiraju za svog kandidata u okviru Generalne skupštine i Saveta bezbednosti kao tela koja formalno vrše izbor sudija. Dakle reprezentativnost nikako nije na visokom nivou pa se to svakako kosi sa

jednim od osnovnih načela ustanovljenih Poveljom Ujedinjenih nacija o suverenoj jednakosti država, ali i uslovima za izbor sudija gde je predviđeno da u kompoziciji suda uvek budu zastupljeni glavni pravni sistemi i civilizacije. To je ideal kome bi trebalo težiti, a koji nažalost do danas nije ostvaren u pogledu kompozicije Međunarodnog suda pravde.

Poseban status ima *ad hoc* sudija u postupku pred Sudom koji se imenuje ukoliko država u sporu nema svoga sudiju među sudijama Suda (Statut Suda, čl. 31). Ovo pravilo je kontradiktorno sa željenom nepristrasnosti sudija, jer bi moglo da znači da onda sudija treba da presuđuje u skladu sa interesima države svoga državljanstva (kasnije će se videti da li je to u praksi). Ipak na ovaj način se obezbeđuje neka vrsta ravnopravnosti između država koje učestvuju u sporu, a ovaj institut je preuzet iz arbitraža i komisija za mirenje. Nezavisnosti sudije i suda ne pogoduje činjenica da *ad hoc* sudije po pravilu glasaju i govore svojoj državi u prilog pa se faktički mogu smatrati nekom vrstom specifičnog agenta svoje države. Pored ovoga, oni ipak polažu zakletvu i učestvuju u svim radnjama u postupku kao i ostali članovi Suda. Generalno gledano, svi članovi koji se odnose na sudije Suda, a na koje smo ukazali, primenjuju se i na *ad hoc* sudije. Na ovu vrstu sudija primenjuju se i pravila da ne bi trebalo da obavljaju posao pravnog savetnika, agenta ili neku sličnu funkciju u vezi sa nekim drugim slučajem koji je u toku pred Međunarodnim sudom pravde, pa se čak pominje i ograničenje od poslednje tri godine u vezi sa nekim postupkom pred Sudom. Opšte je pravilo primenjivo i na redovne i *ad hoc* sudije da nakon isteka funkcije ne bi trebalo da u periodu od tri godine obavljaju posao agenta, savetnika ili sličnu funkciju.

U svojoj praksi, Međunarodni sud pravde nije uvek vodio računa o prethodnom angažovanju sudija u konkretnim postupcima. Tako je ostalo zabeleženo da je norveški sudija Helk Klestad, koji je učestvovao u postupku o ribarenju u Norveškom moru između Norveške i Velike Britanije iz 1951. godine, ranije bio sudija Višeg suda Norveške kada su donošene odluke povezane sa ovim slučajem (Giorgetti, 2015, p. 8). To nikako nije u skladu sa članom 17 Statuta Suda. Pored ovoga, ostao je zapamćen još jedan slučaj u vezi sa sudijama Džulsom Bazdevantom iz Francuske i Grinom Hakvortom iz SAD – a u slučaju Prava američkih državljana u Maroku u sporu između Francuske i SAD – koji su pre funkcije sudija obavljali dužnost savetnika ministara spoljnih poslova, to jest državnog sekretara pre početka postupka i davali savete o pitanjima povezanim sa slučajem (Giorgetti, 2015, p. 8). Bilo je sa druge strane i slučajeva da su same sudije odbijale da učestvuju u postupcima upravo jer su znale da na njihovoj strani postoji povezanost sa slučajem koji je u toku pred sudom. Ovakvi postupci su potpuno ispravni i časni, a i u skladu sa članom 17 Statuta Suda. To se odnosilo na sudije Rozalin Higin (ICJ, Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (*Bosnia and Herzegovina v. Serbia*

and Montenegro), 2007, General List No. 91), (Velika Britanija – postupak o Genocidu jer je prethodno bila članica Komiteta za ljudska prava), Muhameda Bedžaurija (ICJ, Arbitral Award Made by the King of Spain on 23 December 1906 (*Honduras v. Nicaragua*), 1960, I.C.J. Reports 1960, p. 192), (Alžir – jer je prethodno bio član arbitraže povezane sa slučajem), Kristofera Vermantija (ICJ, Certain Phosphate Lands in Nauru (*Nauru v. Australia*), 1992, I.C.J. Reports 1992, p. 240), Šri Lanka – u postupku Fosfata u Nauruu – jer je prethodno bio predsednik komisije za mirenje povezane sa ovim slučajem (Giorgetti, 2015, p. 9).

Nepriistrasnost međunarodnih sudija bi trebalo da se podrazumeva, ali čime se ona zapravo garantuje. Države su prihvatile da ne vrše uticaj na sudije Međunarodnog suda pravde prihvatajući odredbe Statuta ovog suda. Međutim ne postoje sankcije niti postupak za utvrđivanje odgovornosti država ukoliko zaista dođe do nedopuštenog uticaja na sudije. Ovde je reč o pravilu koje je *lex imperfecta*. Postoji sumnja da je prilikom davanja Savetodavnog mišljenja o nezavisnosti Kosova (vid. ICJ, Accordance with international law of the unilateral declaration of independence in respect of Kosovo - Advisory Opinion) došlo upravo do nedopuštenih pritisaka na sudije. Naime pošto je očigledno da je operacija NATO-a iz 1999. godine bila protivpravna, nije se smelo nikako dopustiti da Međunarodni sud pravde donese odluku kako proglašena nezavisnost proizvodi posledice koje nisu u skladu sa međunarodnim pravom. Jer ukoliko je osnov nelegalan, a to je u ovom slučaju NATO agresija, kako onda naknadne izjave o nezavisnosti mogu biti legalne? Opšte je priznato pravilo da proces nastanka država mora biti zakonit. Ovde je izjava o proglašenju nezavisnosti tumačena veoma usko i u kontekstu procesa dekolonizacije. Prvo, da se pitanje koje je postavljeno Sudu usko tumači nije u skladu sa praksom Suda prilikom davanja prethodnih savetodavnih mišljenja. Upravo je osnovna razlika u sudskoj praksi da se u parnici Sud čvrsto drži tužbenog zahteva, dok je prilikom davanja savetodavnih mišljenja Sud uvek išao mnogo šire i tumačio čitavo međunarodno pravo. U slučaju davanja Savetodavnog mišljenja o proglašenju nezavisnosti, Sud je odstupio od svoje prethodne prakse, što je indikativno. To Sud ne radi slučajno i nije radio u svojoj dosadašnjoj praksi. Drugo, Sud je ovde učinio još jednu veliku grešku. Kao krunski argument za legalnost izjave o nezavisnosti uzeo je veći broj izjava kojima su se kolonije odvajale od metropola. U slučaju Kosova i Metohije ne radi se o procesu dekolonizacije, pa zbog toga primeri takvih izjava nisu relevantni za ovaj slučaj. Zbog toga je ovakav stav Suda pravno netačan i stvara sumnje na neku nepravilnost. Deluje da je na sudije Međunarodnog suda pravde vršen nedopušteni pritisak da donesu ovo savetodavno mišljenje koje nije zasnovano ni na prethodnoj praksi Suda ni na ispravnom tumačenju odredaba međunarodnog prava. To je naravno teško dokazati uopšte, a posebno sa ove vremenske distance, ali je jasno koje države su imale motiv da tako deluju na sudije.

Iako pravno posmatrano savetodavno mišljenje nema obavezujuću pravnu snagu, ono je u ovom slučaju proizvelo veliki efekat jer je značajan broj država nakon ovog mišljenja Suda priznalo Kosovo kao nezavisnu državu uzdajući se u autoritet i ispravnost odluke Suda. Time je načinjena velika šteta međunarodnom pravu i uspostavljena neka vrsta presedana koja može biti korišćena u budućnosti u nekim sličnim slučajevima.

Koliko su pozicije država usmerene u zavisnosti od konkretne političke situacije govori postupanje SAD povodom slučaja Nikaragve koji su izgubili pred Međunarodnim sudom pravde. Tada se ovaj sud našao pred ozbiljnim kritikama stručne javnosti ove države jer je doneo odluku koja nije u skladu sa interesima SAD, ali je u skladu sa pravilima međunarodnog javnog prava. Autori su pozivali na subjektivnost sudija u zavisnosti od država iz kojih dolaze i na njihovo pravno oblikovanje u državama sa različitim pravnim sistemima (za detaljniju analizu vid. Lachs, 1987, p. 593).

Doprinos sudija Međunarodnog suda pravde je nemerljiv u pogledu izgradnje pravila međunarodnog prava. Bez obzira na napred izneto, sudije su nesporno lica od velikog intelektualnog kapaciteta, za izbor ih kvalifikuje poznavanje pravila međunarodnog prava, a često se radi o univerzitetskim profesorima (Džejms Kraford, Bruno Sima). Sudijama nije zabranjeno da povremeno drže predavanja ili da objave neki članak ili monografiju. Pored ovoga, bivše sudije Suda veoma često bivaju pozivane da budu arbitri u nekim postupcima koji imaju za osnovu primenu pravila međunarodnog prava (Giorgetti, 2015, pp. 12-13).

Ponekada će prilikom glasanja u određenom slučaju sudije voditi računa ne samo o potencijalnom interesu svoje zemlje, što svakako može da ugrozi njihovu nepristrasnost, već i o interesima drugih država (vid. Hensley, 1968, pp. 568-586). Tako na primer sudija koji dolazi iz neke države članice NATO-a moguće da će uzimati u obzir podatak da je jedna od strana u postupku takođe članica ove organizacije (vid. Posner & Figueiredo, 2004, p. 15). Slična situacija bi bila i u vezi sa članicama Evropske unije ili neke druge organizacije. S druge strane, iako smo svi svesni pravne obaveze na nezavisnost sudija i suštinske potrebe da budu objektivne u svakom slučaju, teško je zamisliti da ako imamo države A i B u jednom slučaju i obe imaju sudije Suda, makar i *ad hoc*, svaki od njih neće glasati za poziciju svoje države. Jasno je da njihovi glasovi neće biti odlučujući jer se praktično potiru (mada mogu da opredele i glas nekog drugog sudije), ali svakako ovo ne ide u prilog obavezama o nepristrasnosti sudija Međunarodnog suda pravde, a prilično je tačna pretpostavka koja je potvrđena u praksi. Tako su autori u jednom zanimljivom empirijskom istraživanju utvrdili da su sudije čak u 90% slučajeva bile pristrasne u smislu glasanja koje je u skladu sa interesima njihove matične države. Samo izuzetno se to nije dogodilo (Posner & Figueiredo, 2004, p. 15).

3. Mogućnosti kontrole i preispitivanja nezavisnosti sudija

Ukoliko bi se i utvrdilo da je izvršen nedopušteni pritisak u postupku između država ili u postupku davanja savetodavnog mišljenja, koja bi bila procedura i pred kojim organom Ujedinjenih nacija? Nije predviđen nikakav poseban postupak izvan samog Međunarodnog suda pravde i upravo je to mesto koje bi moglo da bude predmet neke buduće regulative. Ono što postoji jeste unutrašnji – interni postupak pred sudijama Međunarodnog suda pravde kada se raspravlja o nekoj spornoj situaciji i kada se mogu preduzeti neke mere. Jedna od mera može biti da se konkretni sudija isključi iz delovanja u konkretnom predmetu, i to konačnom odlukom predsednika Međunarodnog suda pravde. Ukoliko se neki sudija ogrešio o principe rada Suda, moguće je da jednoglasnom odlukom svih sudija bude razrešen sudijske funkcije. Čini se da je postavljanje ovako oštrog uslova jednoglasnosti prilično obesmisllilo svaki pokušaj primene ove odredbe. Naravno, uvek je moguće da sam sudija iznese neke razloge i sam se povuče iz rešavanja nekog određenog slučaja. Moguće je da u nekom postupku neka od strana ili bilo koja država u slučaju davanja savetodavnog mišljenja iznese neku vrstu prigovora na učešće nekog sudije. Takav je bio slučaj u postupku davanja savetodavnog mišljenja o Zidu na Palestinskoj teritoriji (ICJ, *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*) kada je država Izrael podnela prigovor na učešće sudije El Arabija iz više razloga. Kao jedan od dominantnijih izneto je da je on dugi niz godina obavljao diplomatske funkcije u korist Egipta, da je vršio javne delatnosti za ovu državu, da je u okviru Ujedinjenih nacija učestvovao u usvajanju rezolucija povezanih sa pitanjem o kome Sud odlučuje. Ovaj zahtev Izraela je odbijen ubedljivom većinom 13:1 sudija Međunarodnog suda pravde, a očigledno je da su njihovi prigovori na nepristrasnost sudije El Arabija bili suviše široko postavljeni. Na ovaj način svakom sudiji bi moglo biti nešto prigovoreno s obzirom na to da se za sudije biraju lica sa bogatim biografijama u okviru diplomatskih, međunarodnopravnih ili važnih sudskih i državnih oblasti.

Situacije samopreispitivanja sudija u praksi Međunarodnog suda pravde nisu tako retke. Ukoliko sudija smatra da postoji razlog za izuzeće iz nekog predmeta, o tome će obavestiti predsednika Suda. Nakon obaveštenja, predsednik Suda po pravilu automatski izuzima odnosnog sudiju iz postupanja i ovakav oblik samokontrole nezavisnosti sudija je dobrodošao. Nisu tako retki slučajevi da su se sudije pojavljivale u ulozi savetnika, člana delegacije države, nekog drugog sudskog ili kvasisudskog tela kada se radi o istoriji nekog slučaja (vid. Giorgetti, 2015, pp. 18-25). Takvi slučajevi se događaju jer su lica koja vrše funkciju sudije visokoobrazovane ličnosti koje su njihove države koristile za obavljanje važnih državnih nadležnosti u njihovom interesu. Takve činjenice mogu da utiču na nezavisnost sudija i njihovo postupanje u konkretnom slučaju.

Ukoliko se posmatra eventualni postupak preispitivanja odluke koju je doneo Međunarodni sud pravde, ovde nije ista situacija kada se radi o postupku u parnici i savetodavnom postupku. Kod postupka u parnici moguće je pokrenuti reviziju presude ukoliko se otkriju neke nove činjenice koje bi mogle bitno da utiču na drugačiju odluku. Pod to bi se mogao podvesti pokušaj uticaja na sudiju prilikom donošenja odluke. Takva mogućnost ne postoji kod savetodavnog mišljenja.

4. Zaključna razmatranja

Na osnovu sprovedene analize o nezavisnosti sudija Međunarodnog suda pravde proizlazi da je neupitna njihova formalna nezavisnost. Ona se čuva tokom procedure kandidovanja, izbora sudija, kao i u praksi samog suda. Ovde se može primetiti da je politički uticaj ipak prisutan prilikom izbora sudija jer ga vrše Savet bezbednosti i Generalna skupština. Uvođenjem nekog drugog modela izbora verovatno bi se umanjio politički uticaj, a deluje da bi izuzimanje iz ove procedure Saveta bezbednosti imalo pozitivne učinke po nezavisnost sudija. Ovako nešto je teško zamisliti, ali je u radu objašnjeno kakav uticaj mogu da vrše sudije koje su državljani stalnih članica Saveta bezbednosti na druge sudije prilikom raspravljanja i odlučivanja.

S obzirom na veliki značaj i uticaj koje Međunarodni sud pravde ima u međunarodnoj zajednici, pitanje nepristrasnosti sudija mora biti uvek visoko na agendi prioriteta. Ipak, od osnivanja Suda nije se puno radilo na ovom pitanju, a praksa pokazuje određene nepravilnosti. Jedna od važnijih nepravilnosti jeste nezastupljenost država u telu Suda. S jedne strane, stalne članice uvek „okupiraju“ pet mesta, a tu se pojavljuju gotovo uvek sudije određenih država. S obzirom na dužinu mandata i česte reizbore, u ovakvom formalnom ambijentu teško je očekivati poboljšanje za srednje i manje države u smislu predstavljanja u Sudu. S druge strane, mehanizmi kontrole nezavisnosti sudija nisu na visokom nivou. S obzirom na to da je reč o istaknutim pravnicima, neretko se događa da su oni ipak na neki način povezani sa slučajem zbog njihovih ranijih angažmana u državama ili u međunarodnim organizacijama. Naročiti problem predstavlja i činjenica da, kada se radi o glasanju, po pravilu sudije glasaju za interese svojih država ili njima bliskih država, kao i država koje su povezane u međunarodnim organizacijama (EU ili NATO). Sve ovo zajedno umanjuje očekivani stepen nezavisnosti sudija Međunarodnog suda pravde. Smatram da bi otklanjanjem nekih od ovih nedostataka situacija mogla biti vidno bolja. Neki faktori koji mogu da utiču na nepristrasnost ne mogu se lako otkloniti, a to su regionalna povezanost, pripadnost istoj civilizaciji ili kulturi, verska povezanost. Mada formalno to ne bi smelo da ima bilo kakve veze, takve relacije će uvek imati određeni uticaj na rezonovanje sudija zato što su duboko ukorenjene u ličnostima samih sudija i nikako se ne mogu odstraniti.

Literatura

- Elias, T. O. & Jennings, R. 1974. Report: Does the International Court of Justice, as it is Presently Shaped, Correspond to the Requirements which Follow from its Functions as the Central Judicial Body of the International Community? In: Mosler, H. & Bernhardt, R. (eds.). *Judicial Settlement of International Disputes: International Court of Justice, other courts and tribunals, arbitration and conciliation; an international symposium*. Springer.
- Ginsburg, T. 2005. Bounded Discretion in International Judicial Lawmaking. *Virginia Journal of International Law*, 45(3), pp. 631-673.
- Giorgetti, C. 2015. The Challenge and Recusal of Judges of the International Court of Justice. In: Giorgetti, C. (ed.), *Challenges and Recusals of Judges and Arbitrators in International Courts and Tribunals 3*. Leiden, Boston: Brill, pp. 3-33. https://doi.org/10.1163/9789004302129_003
- Hensley, T. 1968. National Bias and the International Court of Justice. *Midwest Journal of Political Science*, 12(4), pp. 568-586. <https://doi.org/10.2307/2110296>
- Hernández, G. 2012. Impartiality and Bias at the International Court of Justice. *Cambridge Journal of International and Comparative Law*, (1)3, pp. 183-207. <https://doi.org/10.7574/cjicl.01.03.62>
- Katz Cogan, J. 2008. Competition and Control in International Adjudication. *Virginia Journal of International Law*, 48(2), pp. 411-449.
- Lachs, M. 1987. A Few Thoughts on the Independence of Judges of the International Court of Justice, *Columbia Journal of Transnational Law*, 25, pp. 593-600.
- Posner, E. & Figueiredo, M. 2005. Is the International Court of Justice Biased?. *The Journal of Legal Studies*, 34(2), pp. 599-630. <https://doi.org/10.1086/430765>
- Rovine, A. 1976. The National Interest and the World Court. In: Gross, L. (ed.), *The Future of the International Court of Justice*. Dobbs Ferry, New York: Oceana, pp. 313-335.
- Samore, W. 1956. National Origins v. Impartial Decisions: A Study of World Court Holdings. *Chicago-Kent Law Review*, 34(3), pp. 193-221.
- Shetreet, S. & Forsyth, C. (eds.). 2012. *The Culture of Judicial Independence Conceptual Foundations and Practical Challenges*. Martinus Nijhoff Publishers. <https://doi.org/10.1163/ej.9789004188334.i-639>
- Smith, A. 2005. Judicial Nationalism. *Texas International Law Journal*, 40(2), pp. 197-212.
- Suh, I. R. 1969. Voting Behaviour of National Judges in International Courts. *The American Journal of International Law (AJIL)*, 63(2), pp. 224-236. <https://doi.org/10.2307/2197412>
- Terry, G. 1975. Factional Behaviour on the International Court of Justice: An Analysis of the First and Second Courts (1945-1951) and the Sixth and Seventh Courts (1961-1967). *Melbourne University Law Review*, 10(1), pp. 59-117.
- Weiss, E. B. 1987. Judicial Independence and Impartiality: A Preliminary Inquiry. In: Damrosch, L. F. (ed.), *The International Court of Justice at a Crossroads*. Ardsley, NY: Transnational, pp. 123-154.

Zeitune, J. 2004. *International Principles on the Independence and Accountability of Judges, Lawyers and Prosecutors: A Practitioners Guide*. Practitioners Guide Series No. 1. Geneva: International Commission of Jurists.

Pravni izvori

Generalna skupština Ujedinjenih nacija. res. 50/181 (1995), 48/137 (1993) Human rights in the administration of justice.

Statut Međunarodnog suda pravde (International Court of Justice - ICJ). Dostupno na: <https://www.icj-cij.org/statute>, 25. 1. 2025.

Ujedinjene nacije (Sedmi kongres o prevenciji zločina i tretiranju prestupnika). Osnovna načela o nezavisnosti sudstva (1985). Dostupno na: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-independence-judiciary>, 25. 1. 2025.

Sudska praksa

ICJ, Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (*Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro*), 2007, General List No. 91. Dostupno na: <https://www.icj-cij.org/case/91>, 25. 1. 2025.

ICJ, Certain Phosphate Lands in Nauru (*Nauru v. Australia*), 1992, I.C.J. Reports 1992, p. 240. Dostupno na: <https://www.icj-cij.org/case/80>, 25. 1. 2025.

ICJ, Accordance with international law of the unilateral declaration of independence in respect of Kosovo - Advisory Opinion - The Court finds that the declaration of independence of Kosovo adopted on 17 February 2008 did not violate international law. Dostupno na: <https://www.icj-cij.org/node/101885>. 25. 1. 2025.

ICJ, Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, 2004, I. C. J. Reports 2004, p. 136. Dostupno na: <https://www.icj-cij.org/case/131>, 25. 1. 2025.

ICJ, Arbitral Award Made by the King of Spain on 23 December 1906 (*Honduras v. Nicaragua*), 1960, I.C.J. Reports 1960, p. 192. Dostupno na: <https://www.icj-cij.org/case/39>, 25. 1. 2025.

Izvori sa interneta

Posner, E. & Figueiredo M. 2004. Is the International Court of Justice Biased?. John M. Olin Program in Law and Economics Working Paper No. 234. University of Chicago Law School, pp. 1-43. Dostupno na: https://chicagounbound.uchicago.edu/law_and_economics/290/, 25. 1. 2025.

